بیرەوەری ٢٥ ساڵ لەمەوبەر

(٣)

لە پەراوێزی سیمینارەکەی سلێمانی و نالی لە دەفتەری نەمریدا

مارف خەزنەدار

-١-

مامۆستایان لە گەشتێکی دوو سەعاتیدا هەموو ئەو شوێنانەیان بەسەر کردەوە، ئەوانەی گەرۆک و رۆژهەڵاتناسە رووسەکان چاویان پێ کەوتبوون و بیرەوەرییەکانیان تیایاندا لەدایک بوون. گفتوگۆی پاش موحازەرە گەرم بوو. هەندێ لە مامۆستایان بە تایبەتی ژنەکان بەشەرمەوە پرسیاریان دەکرد، منیش پێم دەگوتن: ئێستا ئێوەش وەکو من مامۆستان. ئەوان دەیانگوت: راستە، بەڵام دەبێ ئێمە هەر قوتابی بین، چونکە مامۆستا گەورەیە. بێ گومان ئەمە رەوشتی کەسی شیر پاکە.

رۆژی ١٦ی مایسی ١٩٨١ رۆژێکی مێژوویی بوو لە ژیانی گەشتەکانی شاری سلێمانیم. لەپاش ئەم کۆبوونەوە و یەکتری بینینە پڕ لە سۆزە کۆڕی لەو ئازادتر و سەربەستتر دەستی پێ کرد. شەو لە یانەی پزیشکان کۆبووینەوە، خانەخوێ کە کارگێری گشتی پەروەردە بوو لە بۆچوونەکەیدا زۆر سەرکەوتوو بوو بەوەی (دڵشاد مەریوانی) کردبوو بە سەر پشک بۆ رێکخستنی داوەتی یانە و دەستنیشان کردنی میوانان، دڵشاد لەمن شارەزاتر بوو بۆ ئەم کارە. ئەو دەیزانی دۆستی نزیکی من کێن، چونکە جێی متمانەی من بوو، نهێنییەکانی منی لەخۆم چاکتر دەپاراست.

دڵشاد لەبەر دەرگای یانە پێشوازی میوانانی دەکرد، هەموویان کەسانێک بوون لەو کاتەدا لە سلێمانی دەژیان. منیش لە ژوورەوە، لەگەڵ ئەوەشدا دڵشاد بە ئارەزووی خۆی جێگۆڕکێی بە میوانەکان دەکرد.

لەیاداشتی ڕۆژانەیدا دڵشاد مەریوانی بەخەتی خۆی ئەم چەند دێڕەی تۆمار کرد بوو: «دانیشتوانی یانەی پزیشکان لە سلێمانی شەوی ١٦ی مایسی ١٩٨١ لەسەر شەرەفی مامۆستام مارف خەزنەدار دوای سیمینارەکەی دەربارەی گەڕۆکە رووسەکان لەدەستەچەپەوە مەحمورد تۆفیق، عومەر میرزا، مستەفا ساڵح کەریم، ع.ع. شەونم، دڵشاد محەمەدئەمین مەریوانی، مارف خەزنەدار، عەبدوڵڵا میدیا، ئەحمەد هەردی، ڕەئووف بێگەرد، حەمە سەعید حەمەکەریم، شێرکۆ بێکەس، ڕەئووف حەسەن، حەسیب قەرەداغی، جەمال خەزنەدار، جەزا عەلی ئەمین. تا ڕازانەوەی مێزیش حەسەن جاف و سەباح غالیب دانیشتبوون، بەڵام کاریان هەبوو و ڕۆیشتن. لەو کاتەی ئەم ناوانەم دەنووسییەوە باس باسی کەلانە بوو..».

ئەم کەلانەیە پێوەندی بە ع.ع. شەونم-ەوە هەبوو. لەو کاتەدا باسی ئەوەیان دەکرد گۆیا لە داوەتەکەی ماڵی حەمە سەعید حەمەکەریم، ع.ع. شەونم پێش ئەوەی دەست بۆ چێشت درێژ بکا دوازدە کەلانەی خوارد بوو!

داوەتەکەی ماڵی حەمە سەعیدیش بۆ خۆی لاپەڕەیەکی رووناکە لەپێوەندی شاعیر و نووسەرانی کورد، بە تایبەتی لەکۆمەڵی سلێمانیدا. زۆربەی ئەوانەی لە یانەی پزیشکان لەدەوری مێز دانیشتبوون لە بەهاری ساڵی پێشتر گەشتێکی سەیرانی بەهاری ناوچەی عەربەتیان کرد. ئەوکاتە ماڵی حەمە سەعید لەوێ بوو. بەناوی خواردنی کەلانەوە داوەتەکە ڕێکخرابوو. لە پێشانا کەلانەیان هێنا ئینجا خواردنی تر. دیاربوو خەڵکەکە چاویان بریبووە ع.ع. شەونم، وەکو بڵێی بەزەییان پێدادەهاتەوە، چونکە کەوتبووە سەر کەلانە و وا دەزانرا ڕەنگە جێی خواردنە خۆشەکانی تر نەمێنێ. شەونم گوتی: ئارام بگرن، من کاری خۆم دەزانم، جێی هەموو شتێک ماوە. لە تەک شەونم-دا هەموو گفتوگۆیەک خۆشە بەتایبەتی باسی خواردن.

-٢-

لەو دانیشتنەدا هەوڵ دەدرا گفتوگۆ لە چوارچێوەی ئەدەب نەچێتە دەرەوە، بەڵام ئەمەش لەگەڵ ڕۆشنبیر و خوێندەواری کورد کارێکی قورسە. وەکو بڵێی کار بەبێ سیاسەت بەڕێوە ناچێ. هەر لەخۆیەوە باسی ئێران و خومەینی، سەدام و عیراق، کورد و شەڕی عیراق و ئێران دێتە ناوەوە. لە هەموو کاتێکیشدا ئەوەی بەسەر بیری ڕۆشنبیریدا زاڵە کورد و پارتییە سیاسییەکانیەتی، خودا هاوار ئەگەر ئەم مەسەلەیە بکەوێتە سەرزاری کۆمەڵێک لە ڕۆشنبیری وەکو ئەوانەی لە یانەی پزیشکان ئەو شەوە دانیشتبوون. پارتییە کوردییەکان: پارتی دیموکراتی کوردستان و هەموو ئەولایەنانەی لێی جیابوونەوە و دوژمنایەتییان دەکرد لەگەڵ پارتی کۆمۆنیستی عیراق. ئەگەر لەو ڕۆژگارەدا تەماشای مێژووی ئەو ڕێکخراوانەت بکردایە لە دوژمنایەتی و یەکتری کوشتن بەولاوە هیچ جۆرە دەسکەوتێکی تریان بۆ میللەت نەبوو. لەگەڵ ئەوەشدا خەڵکەکە هەر یەکەی خۆی بەلایەکەوە شۆڕ کردبووەوە. بێ گومان هۆی ئەمە سوود و چاکەی لایەنە ڕێکخراوەکە بوو بۆ ئەو کەسەی بەرگری لێ دەکرد و لەسەری دەکردەوە.

ڕۆشنبیری کورد لە هەموو ڕۆژگارێکدا پێی خۆشە قسە لەم بابەتەوە بکا. پێم وابوو ئەگەر ئەم بابەتە شتێک بێ نەتوانین خۆمانی لێ بدزینەوە، یان باسی کۆن بکەین، کۆنێک خۆمان شایەتی بین دیاردەیەکی ئاساییە. بەم جۆرە قسە هاتە سەر ئەوەی لە دەوروبەری ڕووداوەکانی ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨ دوو ڕێبازی سەرەکی لەکوردستانی عیراقدا لەناوەوە بوو دیموکراتی (پارتی دیموکراتی کوردستان) و مارکسیزم (پارتی کۆمۆنیستی عیراق).

نێوەندی هێزی پۆلیتیکی کورد خۆی لەناو ئەم دوو هێزەدا دەدی. دیار بوو ئەحمەد هەردی ئەم قسانەی پێ خۆش نەبوو، دەیویست ئەوە ڕوون بکاتەوە کە سێ هێز بوو نەک دوو هێز. هەرسێکیان لەیەک پلە، یان پلەی لە یەکترییەوە نزیکدا بوون. ئەم بیروڕایە ڕەنگە تا سنوورێک لەرووی تیۆرییەوە ڕاست بووبێ، بەڵام لەڕووی پراکتیکەوە فڕی بەسەر ڕاستییەوە نەبوو.

بیری کوردایەتی بەشێوەیەکی نوێ لەقاڵبی ڕێکخراوی «کاژیک» تازە پەیدا ببوو، لایەنگری بە هۆشیارییەوە زۆر کەم بوون. مەیدان تەنیا بۆ پارتی و کۆمۆنیست لەو سەردەمەدا فراوان بوو. هەرچەندە بیروباوەڕی کاژیک بنچینەیی بوو بۆ ئەنجامی ستراتیژی، کە هێنانەدی

ئامانجی بزووتنەوەی نەتەوایەتی بوو، بەڵام تا ئێستاش ئەو ڕێکخراوە نەیتوانی پەرەبستێنێ و لەسەر حسێبی پارتی و یەکێتی ببێ بەپێشەنگ، چونکە بەگشتی بەدەست کەسانێکەوە نەبوو شیاوی هێنانەدی ئەم ئەرکە گرنگەبن. بیروڕای کاژێک لەگەڵ خەیاڵ و بیروهۆشی کوردی دڵسۆز و هۆشیار دەگونجا، دەتوانین ئەوە بڵێین کەس نەبوو لەڕووی تیۆرییەوە بەرنامەی کاژێک بەکارێکی باش دانەنێ، لەگەڵ ئەوەشدا پرۆلیتارییەت و ئەنتەرناسیۆنالیزمی کۆمۆنیست و ئەڤتۆنۆمی و برایەتی کورد و عەرەبی پارتی، لەدروشمی پۆلیتیکی بەولاوە هیچ ناوەرۆکێکی بە ئەنجامیان نەبوو، کەچی ئەمانە بۆ ماوەیەکی زۆر گوێ هونەریان بردەوە، تا بەرەبەرە لاوی خوێندەواری کورد دەهاتنەوە سەر خۆیان.

بۆ دڵدانەوەی ئەحمەد هەردی، چونکە جێ و مەقامێکی تایبەتی هەبوو لەناو دڵی مندا گوتم: لە سەردەمی ڕووداوەکانی ١٤ی تەمموزی ١٩٥٨ دەبوو بیروڕای کاژێک لە پێشەوە بوایە، بەڵام وانەبوو. دوو هێزی کاریگەر پارتی و کۆمۆنیست بوون، کاژێک کاریگەر نەبوو، بەڵام ناوەرۆکی بەدی هێنانی ئامانجی دوور و نزیکی مەسەلەی نیشتمانی کورد بوو. واتە لەڕووی تیۆرییەوە سوودی ئەو زیاتر بوو، بەڵام لە پراکتیکدا شەقام و بازاڕ لەژێر کاریگەری پارتی و کۆمۆنیست بوون.

هەرچۆنێ بێ شەوێکی جاویدانی بوو لە گێتی دڵ و مێشکمدا، شەوی بەزمی ڕەندان و سەرخۆشی بادەی سۆزی یارانی دلاوەران بوو.

-٣-

بەرنامەی نووسینەوەی کتێبی «نالی لە دەفتەری نەمریدا» و ئەو چواردە تابلۆ ڕۆمانتیکییەی ناو کتێبەکە لەسەرەتای شەستەکانی سەدەی بیستەمدا لە وڵاتی ڕووسیا لەناو مێشکمدا چرۆی کردبوو، هەمیشە کە لەگەڵ خۆمدا دەکەوتمە مۆنۆلۆجی ناوەوە هەوڵم دەدا بەشێوەیەکی تازە لەگەڵ شیعری نالی-دا بژیم، ژیانێک نائاسایی بێ. نایەتەوە یادم سەرچاوەیەکی دیاریکراو، یان ڕووداوێکی بەچاو بینراو، یان ئاماژەیەکی هەست پێ کراو بووبن بە دۆزینەوەی ئەو شێوازەی شیعری نالیم پێ هەڵسەنگاندووە. ئەوە ناڵێم ژیانی ئەورووپای پڕ لە تەنگوچەڵەمە و بیرکردنەوەی ژیرانە و وردبوونەوەی قووڵ لە ئەنجامی ژیانی ئەوێم بووبن بەهۆ بۆ دۆزینەوەی ئەم شێوازە.

لەدوا ساڵانی شەستەکان و سەرەتای حەفتاکانی لەماوەی ژیانی بەغدامدا کانیاوی بیروهۆش و هەستم تەقییەوە. دەبوو مرواریەکان لەنهێنییەوە بێنە گێتی ئاشکرا. لە پێشاندا دووسێ تابلۆم لەکۆواردا بڵاوکردەوە. زوو ئەو ڕاستییەم بۆ دەرکەوت ئەم بەرهەمە لەوانە نییە لەکۆوار و ڕۆژنامە بە پارچەکراوی و بەش بەش بڵاوبکرێتەوە، لەبەر ئەوە کاتێکی دیاریکراوم بۆ تەرخان کرد. دەتوانم بڵێم ئەو سەردەمەی تابلۆکانی «نالی لەدەفتەری نەمریدا»م تێیدا نووسییەوە گیانیترین و پڕ سۆزترین سەردەمی ژیانی بیرکردنەوەم بوو تا ئەوکاتەی کۆتاییم پێ هێنا.

ئەم چواردە تابلۆ پەخشانییە پێویستی بە چواردە تابلۆی هونەری هێڵکاری هەبوو. گەڕان بەشوێن ئەو هونەروەرەی ئەم ئیشە قورسە بگەیەنێتە ئەنجام کارێکی ئاسان نەبوو. هەوڵدان بۆ ئەم مەبەستە لەگەڵ هونەرەوە ناسیاوەکانم بێ سوود بوو. حەزم دەکرد ئەوەی ئەم کارەم بۆ دەباتە سەر کورد بێ، بەڵام ئەم ئارەزووەش سەری نەگرت. خەریک بوو واز لەم پرۆژەیە بێنم بەناوی ئەوەی هونەروەرێکی لێ هاتووم چنگ ناکەوێ، با چاپی یەکەم وێنەی لەگەڵدا نەبێ، بەڵکو بۆ چاپی دووەم هونەروەرێکم بۆ هەڵبکەوێ!

بەخت یار بوو، ئەستێرەی خۆشی لە ئاسمانی هیوا درەوشایەوە، (جەمال خەزنەدار) کابرایەکی بۆ پەیدا کردم. پێداهەڵدانەکەی ئەو زۆر دڵی خۆش نەکردم، باوەڕم بەوە نەبوو کابرایەکی خەڵکی نەجەفی دوور لەژیانی کوردەواری، بەتایبەتی ژیانی کۆمەڵی سلێمانی تەنانەت چاویشی بەو ناوچانە نەکەوتبێ، چۆن دەتوانێ بچێتە ناو گێتی نالی و سلێمانی و کوردەوارییەوە.

هەرچۆنێ بێ هونەروەرەکە هاتە لام، کوڕێکی لاوی کورتە بالای هەندێ گۆشتن ناوی (عەبد عەلی) بوو، هۆشیار و زیرەک دیار بوو، لەگەڵ ئەوەشدا ئومێدێکی وام پێی نەبوو ئەم کارەی بۆ ببرێتەسەر، بەڵام دەبوو تاقی بکەمەوە، ئەمە خوایە، بەڵکو ئەو کەسەی لێ دەربچێ کە

من بەدوایدا دەگەڕێم! دوو هەفتە خەریکی پەروەردە کردنی بووم. پێم وابوو توانای ئەوەی هەیە لە گێتی نالی بگا. ژیرانە زانیاری مێژوویی و جوگرافی و ئەتنۆگرافی و ئەتنۆلۆژی و سایکۆلۆژی و هی تری وەرگرت. دەفتەرێکی پەنجا پەڕەیی پڕ کردەوە، پێش ئەوەی بڕوا گوتی: لەماوەی مانگێکدا تەواوی دەکەم، بەڵام پاش سێ مانگ گەڕایەوە خۆی و ئەو چواردە تابلۆ گرافیکەی لە کتێبی «نالی لەدەفتەری نەمریدا» بڵاوکراوەتەوە.

بەسەرهاتی ئەم کتێبە خۆشەویستە سەیر بوو، لەسەرەتای مایسی ١٩٧٩ پاکنووسی درایە دەسگای رۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی لە بەغدا. نەیار و ئەندامانی مافیای ڕۆشنبیری کوردی لەبەغدا تەگەرەیان دەخستە پێش بڵاوکردنەوەی. من خۆشم بەتەنگەوە نەبووم و خۆم قورس گرتبوو. هەوڵم نەدەدا یارمەتی لە هەموو جۆرە هەرچی و پەرچییەک وەربگرم.

بڕیاردان لەسەر چاپ کردنی کتێبەکە نزیکەی دوو ساڵی خایاند، ساڵێکیش لەژێر چاپ مایەوە، تا لە پاشانا لەدوا ڕۆژانی ساڵی ١٩٨١ کتێبی خۆشەویست چاوی بەڕووناکی کەوت و بوو بە دیاری ساڵی تازە و لەسەرەتای ١٩٨٢ بڵاوکرایەوە.

ئەم کتێبە لەلایەن ڕۆژنامەگەری و ڕاگەیاندنی کوردییەوە پێشوازییەکی ساردی لێکراو لە پلەیەکی ئەوتۆدا نەبوو شایانی ئەو بێ. بەپێناسینی ڕووکەش و سەرپێی لەڕۆژنامە و کۆوارەکاندا بەسەرکرایەوە، کەچی ئەم پێشوازییە بەلای هاوڕێ و دۆستە نووسەرەکانمەوە گەرم نەبوو، چونکە یەکێک بوو لەو کتێبە دەگمەنانەم دەمی شڕی لێ نەکرایەوە. ڕاستە کەسیان نەیگوت خراپە، بەڵام کەسیشیان بەدەمیدا نەهات بڵێ باشە. هەرچی دەیانووسی لەپێشەکییەکەی خۆمیان وەردەگرت کە بۆ کتێبەکەم نووسیبووەوە. ئایندە هەندێ لەنرخی کتێبەکەی ئاشکرا کرد، دواڕۆژیش زیاتر ئاشکرای دەکا و مافی ڕاستەقینەی خۆی وەردەگرێ.